
A tanári pályaalakmassági vizsgálatokról

PAPP JÁNOS

A pályaalakmassági szűrés, a felvételi, a pedagógusképzés és különösen a tanárképzés vonatkozásában, örök téma és örök vitatéma. Volt, tehetnénk hozzá, kissé sajnálkozva, kissé kijózanodva, de mindenképpen reálisan. Vesztett fejsze nyele, lerágott csont. Okos ember erről már nem vitatkozik... Talán a 70-80-as évek fordulóján volt legélénkebb a kutatómunka. Több egyetemen és főiskolán, a FPK-ban, majd az Oktatókutató Intézetben is még, komoly kutatócsoportok és „magányosok” keresték a választ: lehet-e, érdemes-e és főként azt, hogyan lehetne legjobban kiválasztani a képzésre érdemeseket. A kötött keretek, a nagy túljelentkezés, a fellendülő pályalélektani szemlélet, a tehetségpotenciál szakszerű elosztásának szándéka – mind-mind a pályaalakmassági vizsgálatokban rejlő minőségjavító lehetőségek felé terelte a gondolkodást.

A kutatómunka a vitathatatlan szakmai eredmények, az egyes szakmák vonatkozásában kidolgozott és alkalmazható módszertani ajánlások ellenére (1.) bizonyos csalódással is járt, hiszen kiderült, hogy a felvételihez kötődő pályaalakmassági vizsgálatok problematikája sokkal összetettebb elméletben is és főleg a gyakorlatban, mint sokan, főleg pályalélektani kérdésekben járatlan intézményi vezetők, a megrendelők, azt gondolták, feltételezték. „A pályaalakmasság rövid úton nem intézhető el” – ez volt a vizsgálatok végső summája.

A pályaalakmassági szemlélet alkalmazását és hasznosítását, konkrétan a pályaalakmassági szűrést szakmailag lehetségesnek és indokoltnak ítéltük, a hozzá kapcsolódó feltételek megteremtése azonban igazából sohasem sikerült, s ez idő szerint is általában irreális. Éveken át folyt például a pszichológus hallgatók alakmassági vizsgálata, egyik illetékes kollégánk mégis úgy nyilatkozott legutóbb, hogy „Az igen gondosan válogatott diagnosztikai eszköztár és az igen nagy energiaráfordítás nem hozta meg a várt eredményt” (2) (Nagyon fontos lenne pontosan megmondani azt is, hogy miért.)

Benson Katalin 14 évig tartó és 6000 főre kiterjedő orvosegyetemi vizsgálatai alapján feltétlenül fontosnak tartja most megjelent könyvében a pszichológiai alakmassági vizsgálatok alkalmazását a felvételi eljárásban, de általános bevezetésüket illetően mégis érezhetően szkeptikus.

Mára a felvételi pályaalakmassági vizsgálatok megítélésének gazdasági, felsőoktatáspolitikai vonatkozásai elvileg megváltoztak. A hangsúlyok átrendeződtek. Nyitni akarjuk az egyetemek kapuit. Egyes pártok, választási hevületükben nem rettentek vissza a korosztály 35-40%-os továbbtanulási arányának tervezgetésétől sem, ez a jelenlegi képzési volumen cca. háromszorosa. Ilyen alapon tehát nem kell, nem lehetséges a szűrés, gondolják sokan. Aki leérettségizik, kerülhessen akadálytalanul a felsőoktatásba, majd ott kiderül, alkalmas-e vagy sem. Majd a hallgató eldönti maga, mire fordítja, fecsérli energiáit, tehetségét. A zűrös külső szelekció helyett jöjjön a hallgatót nagykorúsító, (munkaerő-) piacorientált, korszerű belső szelekció.

Sok kifogásunk nemigen lehet a felfogással szemben, de ha a korábbi szándékok illúziórikusak voltak, ez az álláspont vajon nem az-e?

Túljelentkezés ma is van. A felsőoktatás egészében kb. 2,5-szeres, de ez nagy szélességeket takar. A felsőoktatás reális kapacitása ma a korosztály 12-15%-a. Ha töretlen

fejlődéssel és az ismert demográfiai adatokkal számolunk, akkor is eltelik egy-másfél évtized, mire az élvonalbeli európai trendeket elérhetjük. Megítélésem szerint. A külső szelekciót motiváló gazdasági tényezők tehát jelenleg és a belátható középtávon ebből a nézőpontból változatlanok maradtak, maradnak.

Ugyanakkor képzési hagyományaink, gondolkodásunk, pedagógiai-lélektani kultúránk, de megreformált képzési szisztémánk is messze áll attól, hogy a belső – hangsúlyozom: pályaalakmassági – szelekció igazából beinduljon. Ennek ui. természetesen hiányoznak az intézményi hagyományai. (Ne tévesszük össze a pályára való komplex alkalmaságot a tanulásra való alkalmasággal!)

Az egyetemi tanárképzésben gyermekközeli és tanári szerepbe tulajdonképpen továbbra is csak az V. éves tanítási gyakorlatok során jut a hallgató. Hiteles, saját pedagógusi élménye mindaddig csak esetlegesen van. Ilyenkor rájönni: „A pálya nem nekem való” még mindig nem túl késő, de nem lehetne mégis előbb?

Miből tudhatja meg a tanárszakot immár szabadon vállaló, igényes és jószándékú hallgató, hogy a tanári munka igazából megfelel neki, s ő is annak?! A szakelméleti tárgyból aligha. A pedagógiai, pszichológiai alapozó tárgyakból sem igazán. A személyiség- és képességfejlesztő tréningeken már van erre némi esély, lehetőség. Ezek a gyakorlatok azonban inkább fejleszteni akarnak, s nem szelektálni. Helyesen. (Hozott anyagból dolgozunk mi is.)

A diploma, ha igazából megnézzük, valami olyasmit igazol, hogy tulajdonosa, ha nem is mesterként, képes bizonyos szakmai feladatok sikeres megoldására. Erre semmiféle intézményes, rendszerbeli garancia nincs! A képző intézmény szakmai-etikai felelőssége e vonatkozásban aligha vitatható. (És mégis: esténként nyugodt álomra hajtjuk fejünket.) A IV. évesek gyakorlatain („A KLTE-n: A pedagógus tevékenysége”) látjuk, hogy mennyire szokatlan még a pedagógusi szerep, milyen szorongással tekintenek sokan az V. éves tanítási gyakorlatok elé. A magabiztos egyetemistából V. éven lesz – gyakran és szerencsére – megszeppent „nyuszi”. A valóságos helyzet, feladat, felelősség kijózanító erejű.

Akárhogy is nézem, ez az egyetlen olyan helyzet a képzés során, mely pályaalakmassági szempontból százszázalékosan releváns. Akinek tényleg sikerült egyfajta önismertet, önkritikát, önbizalmat is szereznie az elmúlt évek alatt, s ilyen tanárjelöltjeink vannak, talán nem is kevesen, a képzéstől függetlenül is, de talán a képzés egyes epizódjainak hatására is, annak még van esélye. És mit gondoljunk a többiekéről?

Az egyetemeken sokan gondolkodnak így: Megadjuk a szaktudományi alapokat. A többi majd eldől a pályakezdés első éveiben. Aki rátermett, annak úgyis fölösleges minden pedagógiai hókuszpókusz, aki nem, az rájön erre előbb-utóbb. – Igen, karikázom a helyzetet, de nem hiszem, hogy ismeretlen lenne az előbbi mentalitás ebben a körben.

Hogy meg lehetne rövidíteni a jóra való útkereső pályakezdő vargabetűit, elvileg talán belátjuk, de tenni érdekében gyakorlatilag keveset tudunk.

Sokan talán azt gondolják, lebecsülöm eredményeinket. Kritizálom az egyetemeken zajló, a gazdasági, politikai, társadalmi átalakulással is összefüggő átfogó képzési reformokat, reformunkat. Igen, kritizálom. Annak ellenére, hogy sok vonatkozásban óriási előrelépésnek tartom. A (tanári) pályaalakmasság érvényesítése szempontjából a reformtörekvések elbizonytalanodást, megtorpanást, talán tévutat is jelentenek. Nem is annyira koncepcionálisan, inkább gyakorlatilag, azok hatásában ragadható ez meg. Azt gondoljuk, hogy a pályaalakmassággal immár nem szükséges foglalkoznunk. Rábízhatjuk ezt a funkciót a képzés akadálpályájára. Majd menetközben...

A pályaszocializációt hangsúlyozó, pedagógiaileg, pályalélektanilag korszerű, funkcionális és személyiségközpontú képzési felfogás olyan képzési szisztémát és intenzív, személyes fejlesztést feltételez, mely azonban az eltömegesedés körülményei között kivitelezhetetlen.

Szeretném hangsúlyozni: a felvételihez kapcsolódó, prediktív pályaalakmassági vizsgálat nincs elvi ellentmondásban a kapuk tágranyitásával. (Ilyen vizsgálatok egyes nyugati egyetemeken is vannak, sőt terjednek.) A gyakorlati feltételek a vizsgálatok szakszerű lebonyolításához azonban továbbra is hiányoznak csaknem mindenhol.

Az igaz érvelés ezért szerintem nem az, hogy:

a) „Nincs szükség ezekre a vizsgálatokra, majd a képzés során rájön a hallgató maga.”

Nem jön rá. Az ilyen helyzetek, alkalmak esetlegesek, nem képezik a rendszer szerves részét.

b) „Szakmailag nincsenek kidolgozva a szűrés szakszerű eljárásai.” Vannak megfelelő módszerek, csupán az anyagi, személyi, mentalitásbeli feltételeket nem sikerült megteremteni mindezideig. Ezek ugyanis igen komplikált, nehezen teljesíthető feltételek. Ez a legnagyobb akadály! De e kérdések körül igen nagy félreértések is vannak. Például az alábbi kérdéskörben: a pályalkalmassági vizsgálatok szerepe, jelentősége, prognosztikus értéke a felvételi körülményei között. A pályalkalmassági szűrés elsősorban nem arra való, hogy megmondjuk a 18 éves jelöltről, mennyire lesz sikeres, alkalmas a pályán, ha egyáltalán ott marad, 20-30 év múlva. Egy szűrt populáció azonban jobb „képzési anyag”, a válogatott populáció pályalkalmassága, pályaeértettsége a képzés befejezésekor, joggal remélhetjük, minőségileg magasabb szintű lesz, mintha pályalkalmassági szempontból nem szűrünk.

Igaz azonban, hogy a tanárszak „késleltetett” felvételével – noha a tanárképzés és a szaktárgyi képzés jogi szétválasztásával egyetértek – a meritési bázis megcsappan. A pályaválasztási döntés és a pályaeépítés szempontjából azonban így is lehetne e vizsgálatoknak óriási pedagógiai szerepe. Sőt, ha történetesen kevés lenne a pályára jelentkező, ha toborozni kellene a tanárjelölteket, a pályalkalmassági vizsgálatok elvileg akkor is indokoltak lennének, a szakszerű kontroll és esetleges korrekció miatt. Alkalmatlanság illetve járulékos alkalmasság esetén ui. kár a befektetett energiáért. Egyénileg is, de nemzetgazdasági szempontból is.

A kétféle helyzetben a pályalkalmassági vizsgálatok célja és támadási pontja azonban mésként hangsúlyozódik. Felvételihez kapcsolódva a képzési alkalmasság, az alkalmassági rangsorolás, a kiválasztás kerül előtérbe, belső felvételinél a szűkebben vett, de ugyancsak prediktív pályalkalmasság, illetve a kontraindikációk alapján történő szűrés. Mindezt tehetjük, tehetnénk csupán tájékoztatás, tanácsadás jelleggel, de a képzésből való kizárás lehetőségével is. Erre vonatkozó törvényeink a képző intézményeknek adnak szabad kezét az általános szabályozáson túli kiválasztási procedúrákban. (gyanakkor bizonyos intézményközi egyeztetésekre is szükség lenne, hiszen két éve megtapasztalhattuk az ELTE lépéselőnyének országos kihatását az egyszakos felvételi bevezetése kapcsán. Egymással összefüggő közlekedőedények vagyunk mégiscsak, úgy tűnik.)

Meggondolandó, hogy miközben a tanárképzés (egyetemen és főiskolákon) távolodik a pályalkalmasság bevezetésének régi gondolatától, az óvó- és tanítóképzőkben, szerte az országban, tulajdonképpen elfogadottak és zajlanak alkalmassági szűrések. Ezeknek többé-kevésbé egységes diagnosztikai profiljuk van. Vizsgálják a beszédet, a zenei hallást, a színérzékelést, a rajzkészséget, a mozgásbeli általános megfelelést és a speciális pedagógiai rátermettséget, természetesen. Nem a legjobbak kiválasztása, inkább a komolyan kontraindikáltak kiszűrése a cél. Nem komplikált személyiségvizsgálatokkal, tesztekkel, inkább gyakorlati feladatokkal, próbákkal.

(Mint tudni véljük, az alkalmatlanság miatti elutasítás nem túl gyakori – maximum 10% –, talán meg sem éri a fáradozást, gondolhatnánk. Az óvó- és tanítóképzők, úgy látszik, másként ítélik meg. És igazuk van!)

Igen, talán igaz, a kisiskolások nevelésében hangsúlyosabb a pedagógusi rátermettség szerepe. Én azt mondanám: inkább könnyebben belátható az.

Az is tény ugyanakkor, hogy ezen vizsgálatok kivitelezésén, értékelésén ezen dolgozik adott időszakban szinte az egész intézmény, kezdve a pedagógiai, pszichológia tanszkekkel, folytatva a rajz, ének, testnevelés szakos kollégákkal, magyarosokkal, nyelvészekkel stb.

– Erre az egyetemeik képtelenek! (Vagy mégis?!)

– A dolog, egyébként is, másként vetődik fel! (Tényleg?) Ellenvetésként csak két gondolatot:

a) „A jó tanár mindenek előtt szaktárgyának kiváló ismerője.” Így van, de a dolog ezzel nincs elintézve.

b) Van-e tanárral szemben kritikusabb korosztály, mint a 12-16 éves? Bizony, itt is kell a pedagógiai kultúra és rátermettség!

Mégis, mit tehetnénk, mit tehetünk a képzés átalakult, s átalakulóban lévő új keretei között, elvi és gyakorlati téren? Igazán szembenézve a problémával:

1. Lehet azt mondani, hogy ez idő szerint képtelenek vagyunk a tömeges és ugyanakkor szakszerű felvételi pályaal-kalmassági vizsgálatok gyakorlati feltételeinek megteremtésére, bár látnánk értelmét.

2. Ugyancsak képtelenek vagyunk, a képzés jelenlegi rendszere és körülményei között a pályaszocializáció intenzív, személyre szabott formáinak totális megvalósítására, rendszerbe iktatására. A képzés extenzivitása ellenére is elfogadható eredményeket hoz. Döntően másra, többre egyelőre nem vállalkozhatunk. Próbáljuk a kialakult rendszer hatásfokát javítani. Van teendő bőven! (További tartalmi korszerűsítés az elméleti képzésben, a gyakorlatok körülményeinek és hatásfokának javítása, a képesítő vizsga előkészítése, a vidéki tanítások megszervezése stb.)

3. Mást mondani, mellébeszélni is lehet. De minek!?

Én a pályaal-kalmassági vizsgálatok és az intenzív, funkcionális orientációjú tanárképzés híve vagyok. Bizonyára elfogult híve. Úgy gondolom azonban, hogy a tanári pályaal-kalmassági vizsgálatok ügye nem lefutott ügy, hanem egy megoldatlan, félretett, gyakorlati kérdés. Ezért aztán megfogalmaztam személyes válaszat is az előbb feltett kérdésre. A magam konkrét körülményei között. Ez következik most, praktikus javaslataim a következők:

A belépés szabályozása: durva szűrés

1. Tanárszakra jelentkező felvételizőink, akár külső (csak TTK) akár belső (BTK, TTK) felvételiiről legyen is szó, középiskolai osztályfőnöküktől hozzanak egy felvételi ajánlást. Saját, kidolgozandó szempontjaink szerint egy olyan személyes garanciájú szakmai jellegű állásfoglalást, jellemzést, miszerint a jelöltet a volt osztályfőnök tanári pályára rátermettnek tartja. Ne becsüljük le az osztályfőnökök több éves ilyen irányú tapasztalatait! Ha megfelelően gondoznánk, visszacsatolnánk ezt a közreműködést, talán lehetnének e jellemzések tárgyszerűek is. (Az igényes és megbízható ajánlókból gyarapíthatnánk vidéki bázisiskoláink vezetőtanári gárdáját is, s idővel kialakulhatna egy a jelenleginél sokkal szélesebb szakmai-gyakorlati háttércsapat, mely a képzésbe is, a minősítésbe is bekapcsolódva nevelné az utánpótlást, és személyes felelősséget is vállalna ajánlottaiért.)

2. A tanárképzési modul tárgyainak felvétele előtt, I. év után, jelöltjeink próbálják ki pedagógusi rátermettséget konkrét és valóságos nevelési helyzetben. Tipukusan ez lehetne egy újszerű nyári nevelési gyakorlat, minimálisan 2 hetes (1 hónapos) tábor, gyermekfelügyelet, nevelői szolgálat, egyéb, ahol szakképzett pedagógus irányítása mellett, mégis felelősséggel, önállóan oldhatna meg a jelölt nevelői feladatokat. Ennek lényege nézőpontunkból az önkontroll lenne. A vezető pedagógus kolléga, megadott szempontok szerinti támogató állásfoglalása (vagy csupán jellemzése) lehetne a szakfelvétel további felvétele.

(A jelenlegi szabad beáramlásnál ez mégiscsak magában foglalhatna egyfajta előszel-ekciót. A gyakorlat szakmai irányítását az intézmény – Tanárképzési Kollégium, Intézet – végezné, a megszervezés lehetne a hallgató „magánügye” is, bár hatékonyabb lenne, ha az intézmény segítené ebben.)

3. Külön kellene foglalkozni a bármilyen értelemben vett „problémás” esetekkel. A két ajánlással nem rendelkező, vagy annak ellenére is bizonytalan jelöltek kérhetnének szakértői tanácsot, útbaigazítást, további információt az egyetemen létrehozandó mentálhigiénés, pályaválasztási, pályakorrekciós csoporttól. Ez a szakmai szolgáltatás az orvos-egészségügyi ellátás mintájára szerveződhetne, független és megbízott pályá- és klinikai pszichológus irányításával, pedagógus, mentálhigiénikus, orvos közreműködésével, és feladatkörét csak kisebb részben töltené ki a jelöltek pályaal-kalmassági, pályakorrekciós szaktanácsadása. Mindenesetre a tanárszak felvételének vitás és bizonytalan helyzeteiben az ő megítélésük lenne a döntő kritérium.

(Javaslom tehát egy 2-3 főállással, oktatók és felsőbb éves hallgatók közreműködésével üzemelő információs és tanácsadó iroda létrehozását, mely a pályaal-kalmassági szűrésen túl (kalkulálva a szakot felvenni szándékozók mintegy 10%-ával számítva) fölvál-

lalná a hallgatók (és dolgozók) tanulmányi, életvezetési, általában mentálhigiénés gondozását is.

Ez a központ figyelemmel kísérhetné hallgatóink további pályafutását, tanulmányi sikereit, kudarcait, a lemorzsolódást, az egyetemi- majd szakmai beválást. Tapasztalatait visszacsatolva, működését kontrolálva és korrigálva hasznos katalizátora lehetne az intézmény pályaszocializációs törekvéseinek. Megérné a befektetést, mert a képességekkel, az emberi tényezővel való okos gazdálkodást szolgálná.

Megjegyezem: a javaslat csak itthon tűnhet szokatlannak. Másrészt pszichológiai szolgáltatás, szűkebb körben és más profillal, eddig is folyt a KLTE-n. De pl. a SOTE-n és a BME-n is vannak ilyen törekvések.

A hallgató ilyen feltételekkel kérhetné föl vételét tanár szakra, a döntés pedig jogilag a szaktechnikai tanárképző kollégium, intézet „kezében” lenne, bár ez inkább csak a feltételek hivatalos kontrollját jelentené.

Talán túlzottan óvatosságnak tűnik a két-, (esetleg háromlépcsős) bevezetés, talán elriaszt, gondolhatjuk. Ha így lenne, az sem baj. Tegyen egy kis erőfeszítést, vállaljon valamit a jelölt maga is a cél eléréseért. Talán jobban fog ragaszkodni hozzá. Másrészt a szűrés sehol sem adminisztratív jellegű, inkább az egyéni tapasztalatokra, személyes döntésre épít, nem elutasító, inkább segítő szándékú, alkalmat ad a megmérettetésre.

Szempontok, javaslatok a képzés közbeni pályalkalmassági szelekcióra

Most következne – az orientáció, előszűrés és döntés után – a pályaszocializáció kiemelt szakasza, a képzés, fejlesztés tényleges ideje.

Természetesen előfordulhat, hogy az előszűrések nagy résein csak alacsony szinten alkalmas, esetleg alkalmatlan jelöltek is bekerülnek a képzésbe. Itt az lenne a feladat, hogy olyan képzési szisztémát alakítsunk ki, melynek abszolválásával a pedagógiai kultúra s a tanári képességek és személyiségjegyek a szükséges és optimális szinten teljesednek ki.

Ugyanakkor a feladatteljesítések során a sikertelenség, az erőfeszítésekhez képest alacsony teljesítményszint a hallgatót figyelmezteti: tévúton jár, korrigáljon. Ki kell fejlesztenünk a képzés közbeni finomabb szűrés működő rendszerét is.

Hogyan?

A tanárképzési modul megreformált változata sem ad erre elégséges igazi alkalmat és garanciát, az V. éves tanítási gyakorlatokat kivéve, mint említettük. Belső szelekció, ha van, az tanulmányi szelekció, a reprodukciós képességet minősíti leginkább, nem a komplex tanári pályalkalmasságot, ahol – csak mellékesen jegyezzük meg – épp a kreativitás a fontos. Igaz ez még a pedagógiai, pszichológiai stúdiumok vizsgáira is, nem is szólva a szaktárgyakról.

Jelen vannak a képzésben az alkalmasság szempontjából releváns stúdiumok is (főleg gyakorlatok: mikrotanítás, kommunikációfejlesztés, konfliktusos helyzetek megoldása stb.), az alternatívitás miatt azonban a szükséges egyéni fejlesztés inkább esetleges, mintsem törvényszerű. A képzés rendszere lehetővé teszi, de nem garantálja, a diplomázók pályarétségét. Hogy szép számmal vannak ilyen hallgatók az sokkal inkább köszönhető a rátermettségnek, az ösztönös énefejlésnek, mintsem a rendszer komplett jellegének.

Mit kellene tennünk, konkrétan?

Csupán a KLTE BTK-n kötelezően választható tanegységeink listáját elemezve is több „kikerülni veszélyes” kollégiumot találunk. Tartalmuk szerint Gordon-, kommunikációs tréning, tanulásmódszertan, tehetségfejlesztés, mikrotanítás, konfliktuskezelés, osztályfőnöki munka, ifjúságvédelem stb. Mindezekből csupán hármat kötelező választani! Ujra kérdem: Melyik hagyható el? Van-e felesleges? Könnyű lenne kiemelni a kötelezően választható képesség- és személyiségfejlesztő gyakorlatokból, mondjuk, a mikrotanítási gyakorlatokat, a beszéd- és tágabban kommunikációt fejlesztő térningeket, a konfliktuskezelést, és ezeket mindenki számára kötelezővé tenni. (Ez még nem jelentene óraszám-, tanegységemelkedést.) Ennek azonban olyan személyi és anyagi konzekvenciái vannak, amelyekkel egyetemünk aligha kíván/tud szembenézni. Csupán a mikrotanítások

általánosan kötelezővé tételéhez is, hirtelen fölbecsülhetetlen új tanári, technikus státusz, műszaki felszerelés, több erre a célra berendezett laborra lenne szükség. Évfolyamonként 6-800 emberrel kell számolnunk! Ami irreális. Lehetetlen.

Lehetetlen? A tanárképzési modul felépítése, tartalma rangsorolás, prioritások kérdése is. A fő kérdés végül is az, hogy milyen tanárképzést akarunk. (Itt, azt hiszem abba kellene hagynom az elemzést, az öngyörtő álmódózást, végül is már több mint 20 éve dolgozom a tanárképzésben. de vállaltam a kérdés végiggondolását... Vissza a földre, legalábbis földközelségbe!)

Talán reálisabb az a javaslat, hogy duplázzuk meg a kötelezően választható fenti gyakorlatok számát, és hagyjuk meg azok kötelezően választható jellegét, hogy az órák ellátása könnyebb legyen, szervezési szempontból. Ugyanakkor próbáljuk egyénileg hangolni, és a kívánatos, fejlesztést igénylő irányokba terelni a választást. (Fogalmam sincs egyelőre, hogyan, milyen módon tehetnénk ezt. Másrészt: itt sem hanyagolhatók el az anyagi, személyi konzekvenciák.) Ezzel párhuzamosan és fokozatosan teremtsük meg a fentebb kiemelt három gyakorlat minden tanárjelöltre való kiterjesztésének feltételeit (mikrotanítás, kommunikációfejlesztés, konfliktuskezelés).

Mármost, ha a mikrotanításokat már a (II.) III. évben elkezdhetnénk, s ehhez valóságos gyerekeket is biztosítanánk, vagy ha a II. éves (NKTA) gyakorlatokon hallgatóink többet foglalkozhatnának gyerekekkel is, az a sokat hiányolt gyerekélmény és saját pedagógusélmény sem maradna el, s így a kezdeti pályamotiváció sem halványulna el. Bizonyára.

A kibocsátás előkészítése, lehetősége

A pályaszocializáció harmadik, a graduális képzés befejező szakasza, az V. év. A tervezett formák és keretek kielégítőek. A kibocsátás súlya, szerepe az új képzési tervekben megnőtt (tanítási gyakorlatok, képesítő vizsga!). Nem lebecsülendő feladat ezen keretek kialakítása, a benne rejlő lehetőségek kiaknázása, ezek feltételeinek megteremtése. (3)

Egy-két gyakorlatot esetleg (pl. *A pedagógus tevékenysége*) érdemes lenne V. évre hagyni. A két gyakorlat – ez előbbi és az V. éves iskolai tanítási gyakorlatok – párhuzamos elhelyezésben kölcsönösen fokozhatnák egymás hatékonyságát.

Nagy kérdés, hogyan élhetünk a pályaalakmassági szelekció elvi lehetőségével ebben a szakaszban, pedig a legfőbb próbatételt a kibocsátás előtt mégiscsak az V. éves tanítási gyakorlatok jelentik. Nem vitatható: a vezetőtanárok különleges joga és szakmai-etikai kötelessége is az alakmasság megítélése. Erősíteniünk kell bennük ezt a feladat-tudatot és a kompetenciaérzést.

S mindannyiunkban a felelősséget a kibocsátottak pedagógusi minőségéért.

Összefoglalva

1. Teljes populációra irányuló felvételi pályaalakmassági vizsgálatot végezni a tanárképzésben ma, főleg a nehezen megteremthető gyakorlati feltételek miatt általában irreális, bár azok szakmailag lehetségesek és pályalélektani szempontból a megváltozott felvételi körülményei között is indokoltak lennének.

2. Ki kell próbálnunk a tömeges előszűrés meglévő és könnyen kialakítható, „köznapi”, praktikus formáit (osztályfőnöki vélemény, nyári nevelési gyakorlat).

3. Problematikus esetekben azonban biztosítanunk kell a szakszerű pályaalakmassági szűrést és szaktanácsadást. Ezért létre kell hozni az egyetemi (esetleg az Universtison belüli) mentálhigiénés szolgáltató csoportot, tanácsadó irodát.

4. A teljes körű szakszerű szűrés elmaradása miatt a képzési folyamatban sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetnünk a pályaszocializációs folyamat hatékonyabb kibontakoztatására. Ennek érdekében átfogó rendszerré kell fejlesztenünk minden olyan képzési mozzanatot, mely egyrészt ezt segíti elő, másrészt valóságos alkalmat ad az alakmasság egyéni mérlegelésére. Például meg kell duplázni a képesség- és személyiségfejlesztő gyakorlatok arányát és kísérletet kell tenni azok egyéni hangolására. Jelenleg ugyanis alig van pályaalakmassági szempontból megragadható és elkerülhetetlen gyakorlat, helyzet a képzés rendszerében.

5. A saját belátáson és önkontrollon túl, indokolt esetben bátrabban kell élnünk a pályára kevésbé alkalmas, alacsony pályaidentitású, várhatóan sok problémával küszködő jelöltjeink felvilágosításával, ha kell eltanácsolásával.

E kellemetlen, „horgerantali” szerepet csak úgy ellensúlyozhatjuk, ha pedagógushoz méltóan segítjük a pályakorrekciót is, mely egyébként az új rendszerben immár sokkal könnyebben járható út.

Hogy mennyire összetett problémáról van szó, hadd érzékeltessem *József Attila* példájával. Mint tudjuk, az egyetem „fura ura” őt eltanácsolta, bár hogy egyetemistaként alkalmatlannak ítélték volna a tanári pályára, nem valószínű. (Tudjuk, nem ez volt az ok.) Hogy később mégis azzá lett, talán nem zárható ki egészen. Harmadrészt: ha tanárrá lesz, fiatalok közé kerül, talán több kapaszkodót, több szeretetet kapott volna az élettől, s betegsége sem hatalmasodik úgy el rajta. Negyedrészt (és főleg): Mennyi szeretetet (és tudást) adott volna ő tanítványainak ...!

Tudom, az ő „esete” nem igazolja különösebben álláspontomat. Sőt ... Márcsak a történelmietlen kérdésfelvetés miatt sem. Mégis: el lehetne gondolkodni rajta: Vajon milyen tanár lett volna *József Attila*?

Lehet, hogy a pályaalakmasság kérdése, elnézést a kifejezésért, mégsem lerágott csont?

JEGYZET

- (1) *Ungárné Komoly Judit*: A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Bp. Akadémiai Kiadó, 1978. *Papp János*: Tanárjelöltek képességstruktúrájának mérési-elemzési lehetőségei és módszerei. *Acta Paedagogica Debrecina*, 88.szám, 1986. *Dr. Benson Katalin*: Orvosegyetemre akarok menni! Bp., 1994. Felsőoktatási Szemle, 1987/10. Tematikus szám a pályaalakmassági és rátermettségi vizsgálatokról. *Völgyes Pál* (szerk.): A felsőoktatáshoz vezető út. Bp., 01, 1986.
- (2) *P. Balogh Katalin*: A tanári szakok rendszerének változtatása a rokon szakmákkal való kapcsolódás megteremtésére. In: Tanárképzésünk megújítása. (Tanulmánykötet) Szerk.: S. Faragó Magdolna. Bp., FKI, 1993.
- (3) *Ballér Endre*: A tanári szakképesítés valamennyi tanári szakon egységes pedagógiai Képesítési követelményei, 1994. május. (Kézirat)